

Jak na segregaci ve vzdělávání?

Desegregace.cz

18. 10. 2023

Karel Gargulák

The logo for PAQ RESEARCH is located in the bottom right corner. It features the letters 'PAQ' in a large, bold, sans-serif font. The 'P' is white, while the 'A' and 'Q' are yellow. Below 'PAQ', the word 'RESEARCH' is written in a smaller, white, all-caps, sans-serif font. The logo is set against a dark blue circular background that overlaps the bottom right corner of the slide.

PAQ
RESEARCH

Strukturace situace

Výzkum pro MŠMT

Cíl výzkumu: „Hlavním cílem výzkumného projektu je **zjistit příčiny vzdělávání romských žáků vzdělávaných dle RVP ZV UV a navrhnout soubor doporučení pro oblast vzdělávání i další sektory s cílem snížení počtu romských žáků ve školách a třídách zřizovaných dle §16 odst. 9 školského zákona... ..a návrh souboru opatření pro oblast vzdělávání a další relevantní oblasti“**

Konečný uživatel: MŠMT – Beta 2

Realizátoři: Konsorcium PAQ + STEM

Období realizace: 01.12.2021 - 30.11.2022

Kvantitativní část:

- * sekundární analýza dat (**šetření MŠMT o počtu romských žáků**, data z výkazů o ZŠ, PPP a SPC; **tematická šetření ČŠI**)
- * sledované období ve všech šetřeních jsou školní roky 2017/2018 až 2021/2022

Kvalitativní část:

- * šetření **v šesti školách ve třech lokalitách** (zaměstnanci škol, rodiči a žáky) a několika poradenských zařízeních (PPP, SPC);
- * Individuální i skupinové kvalitativní rozhovory + pozorování
- * celkem bylo **uskutečněno 12 výjezdů do terénu a hovořili jsme s 52 respondenty**

Více než 120 škol má alespoň 1/3 podíl romských žáků

Počty škol s romskými žáky

školní rok	17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
počet ZŠ	4,100	4,129	4,151	4,178	4,214
s romskými žáky	1,859	1,923	1,843	1,847	1,845
s víc než 33% romských žáků	128	134	120	122	126
s víc než 50% romských žáků	57	60	59	59	66
s víc než 75% romských žáků	25	31	30	28	30

- Romští žáci navštěvují **40 – 50 % základních škol**
- Počet škol s alespoň třetinovým podílem romských žáků se nemění
- Počet škol s alespoň **50 % žáků** od roku 2017 **vzrostl**.

Zvyšuje se podíl romských žáků ve speciálních třídách běžných škol

- V populaci je stabilně okolo 3 % romských žáků. Ti jsou ovšem **výrazně nadreprezentováni ve speciálních třídách a školách. Zvyšuje se zastoupení ve speciálních třídách běžných škol + mírně snižuje v 16/9**

Podíl romských žáků ze všech žáků podle typu školy a třídy (v %)

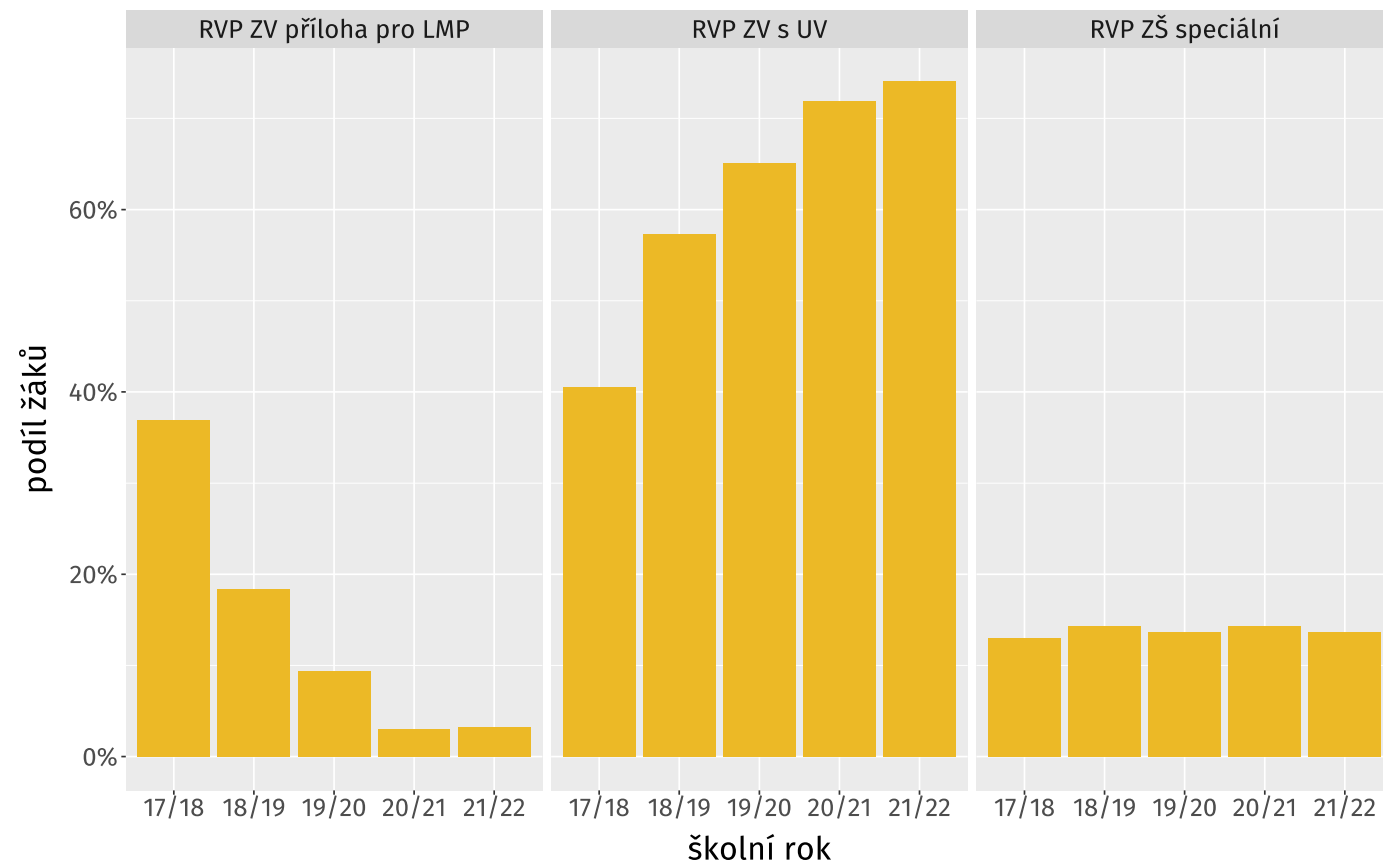
školní rok		17/18	18/19	19/20	20/21	21/22
ZŠ bez speciálních tříd		2,88	2,94	2,85	2,9	2,94
ZŠ se speciálními třídami	Běžná	8,13	8,72	9,27	8,96	9,48
	Speciální	15,90	19,93	22,81	20,29	22,37
ZŠ podle paragrafu 16/9		17,76	18,37	15,61	15,79	16,05
ZŠ speciální		13,61	11,86	10,99	11,51	10,84

* Zdroj: šetření o počtu romských žáků, MŠMT

Příloha LMP ve spec třídách takřka plně nahrazena využívání snížených výstupů

- Ve speciálních třídách jsou romští žáci převážně vzděláváni podle **RVP ZV s upravenými výstupy**. To nahradilo přílohu podle RVP
- **Není evidováno, zda jsou výstupy sníženy napříč předměty či v některých předmětech**
- Stabilně mezi 10 a 15 % Romských žáků se učí podle RVP ZŠ speciální.

Podíl romských žáků podle oboru vzdělání v speciálních třídách ZŠ

* Zdroj: šetření o počtu romských žáků, MŠMT

Důvody pokračujícího stavu – praxe aktérů

- * ŠPZ často využívají spíše **zastaralé diagnostické nástroje (data ČŠI)**
- * U jejich zaměstnanců ŠPZ se setkáváme s přesvědčením o prospěšnosti speciálního školství pro romské děti.
- * I někteří **romští rodiče** pro své **děti preferují speciální aj. školy** (předpoklad nižších nároků a přátelštějšího prostředí)
- * Běžné školy nezdědka **neumí nebo nechtějí pracovat se sociokulturním znevýhodněním a chybějícími prerekvizitami romských žáků**
- * Příklady **dobré praxe = komunikace s romskými rodiči, speciálně pedagogická péče, individuální přístup, naplňování podpůrných opatření a sociální práce s celou rodinou.**

Důvody pokračujícího stavu - řízení

- * Segregace skrze speciální školy pokračuje tam, kde **vyhovuje kritickému množství lokálních aktérů.**
- * Stav je **posílen decentralizací systému a absencí odpovědnosti za kvalitu činností škol a školských poradenských zařízení** (metodické vedení, odvolávání a jmenování vedení atd.)
- * K segregaci v některých oblastech směřuje i **práce se spádovými oblastmi, nad níž stát nemá plnou kontrolu a jsou využívány k segregaci.**
- * K segregaci může přispívat nedostatek podpory v oblastech mimo ZŠ (**sociální systém, bydlení, docházka do MŠ, atd.**)
- * Chybí řízení základní aspektů – **výstupy poraden, práce se spády, propojení ZŠ a poraden, koncentrace romských žáků v ZŠ vs. v lokalitě (typy segregace), využívání snížených výstupů, atd.**

Hlavní doporučení pro „regulátora“

1. Posílit podporu i kontrolu práce školských poradenských zařízení

- * Posílit metodické vedení (MŠMT, NPI ČR) a zajistit skutečné a jednotné využívání moderních diagnostických nástrojů.
- * Jasněji vymezit role a poslání PPP a SPC (zvážit vymezení spádových oblastí PPP).
- * Posílit propojení se sociální prací a depistáží sociokulturního znevýhodnění, aby nedocházelo k jejímu směřování s LMP a dalšími diagnózami.

2. Posílit pravomoci České školní inspekce ve změně nekvalitního vedení ZŠ a ŠPZ

- * Při opakovaně kritických zjištěních z inspekční činnosti silnější pozice ČŠI při odvolání i návazném konkurzním řízení (většina v komisi a závaznost stanoviska).
- * Při pochybení vedení ŠPZ by ČŠI měla mít silnější mandát v procesu odvolání vedoucího pracovníka daného ŠPZ.

Hlavní doporučení

3. Ze strany MŠMT či ČŠI detailněji a pravidelně monitorovat klíčové faktory segregace a vyzývat zřizovatele škol a školských poradenských zařízení k nápravě

- * Sledovat: výsledky jednotlivých ŠPZ, nedůvodné využívání tzv. upravených výstupů (IVP) napříč předměty, koncentraci romských a socioekonomicky znevýhodněných žáků do některých škol (běžných i speciálních).
- * Posílit zákonné pravomoci MŠMT či ČŠI pro vynucení změny spádových oblastí, pokud jimi zřizovatel přispívá k segregaci dětí a žáků.

4. Dát školám v oblastech s výskytem segregovaných škol zvýšenou podporu

- * Především na klíčové podpůrné pozice – asistentů pedagoga, psychologů, speciálních pedagogů, sociálních pedagogů či pracovníků školní sociální práce.
- * Posílit spolupráci se sociální oblastí - OSPOD, NNO, ŠPZ, Úřady práce atd.

Hlavní doporučení

5. Posílit předškolní vzdělávání v širší oblasti okolo segregovaných škol

- * Docházka ve věku 4-5 let u sociálně znevýhodněných a romských dětí by měla činit minimálně 90 %.
- * Navýšení kapacit, redukce všech spojených nákladů (obědy, doprava, pomůcky), spolupráce dalších aktérů (NNO, soc. služby, rodičovské kluby).

6. Zvýšit připravenost ředitelů, učitelů, asistentů pedagogů na vzdělávání žáků z odlišného sociokulturního prostředí

- * Především výrazným posílením tohoto tématu v dalším vzdělávání (systémem učících se komunit a reflexe praxe, omezit jednorázové DVPP) a dále rovněž v pregraduální přípravě či kvalifikačním a kariérním vzdělávání pedagogických pracovníků.

Hlavní doporučení

7. Poskytovat všem žákům jednotný kurikulární základ, ale individualizovat výuku

- * Na úrovni žáků se SVP omezit plošné využívání snížených nároků na výstupy ze vzdělávání napříč předměty a vzdělávacími obory a oblastmi.
- * Posílit individualizaci výuky jako nástroje pro udržení žáků se vstupním sociálně kulturním znevýhodněním v hlavním proudu vzdělávání.

8. Omezit sociální faktory vzdělávací neúspěšnosti v oblastech segregovaných škol

- * Meziresortní spolupráce s MPSV s cílem posílení sociální práce v těchto lokalitách, omezení předlužení, prostorové segregace, nestabilního a nekvalitního bydlení a dalších klíčových jevů (absence, záškoláctví) s popsányi negativními dopady na vzdělávání.
- * Podpora kompetencí romských rodičů k informovanému rozhodování o vzdělávacích drahách dětí.

Hlavní doporučení

9. Působení a role speciálního školství

- * Nastavit užší spolupráci místní speciální školy s běžnými školami v tom smyslu, že je možný přechod dětí do běžné ZŠ nebo běžné třídy, přičemž přechod do speciální školy či třídy je brán jako dočasné řešení.
- * Vymezit úlohu speciálních škol jako metodických center pro podporu vzdělávání a začleňování žáků se SVP.

Východisko pro kvalitu pedagogické práce škol v území

- * Školy jsou oficiálně na vše samy.
- * V podstatě neexistuje zákonem jasně vymezená odpovědnost za kvalitu vzdělávání než pro samotnou školu (především ředitele).
- * Zřizovatel má několik zákonných povinností (zde především nediskriminační přístup ke vzdělávání), pokud nechce či nemá kapacity, příliš v kvalitě činností pomáhat nemusí.

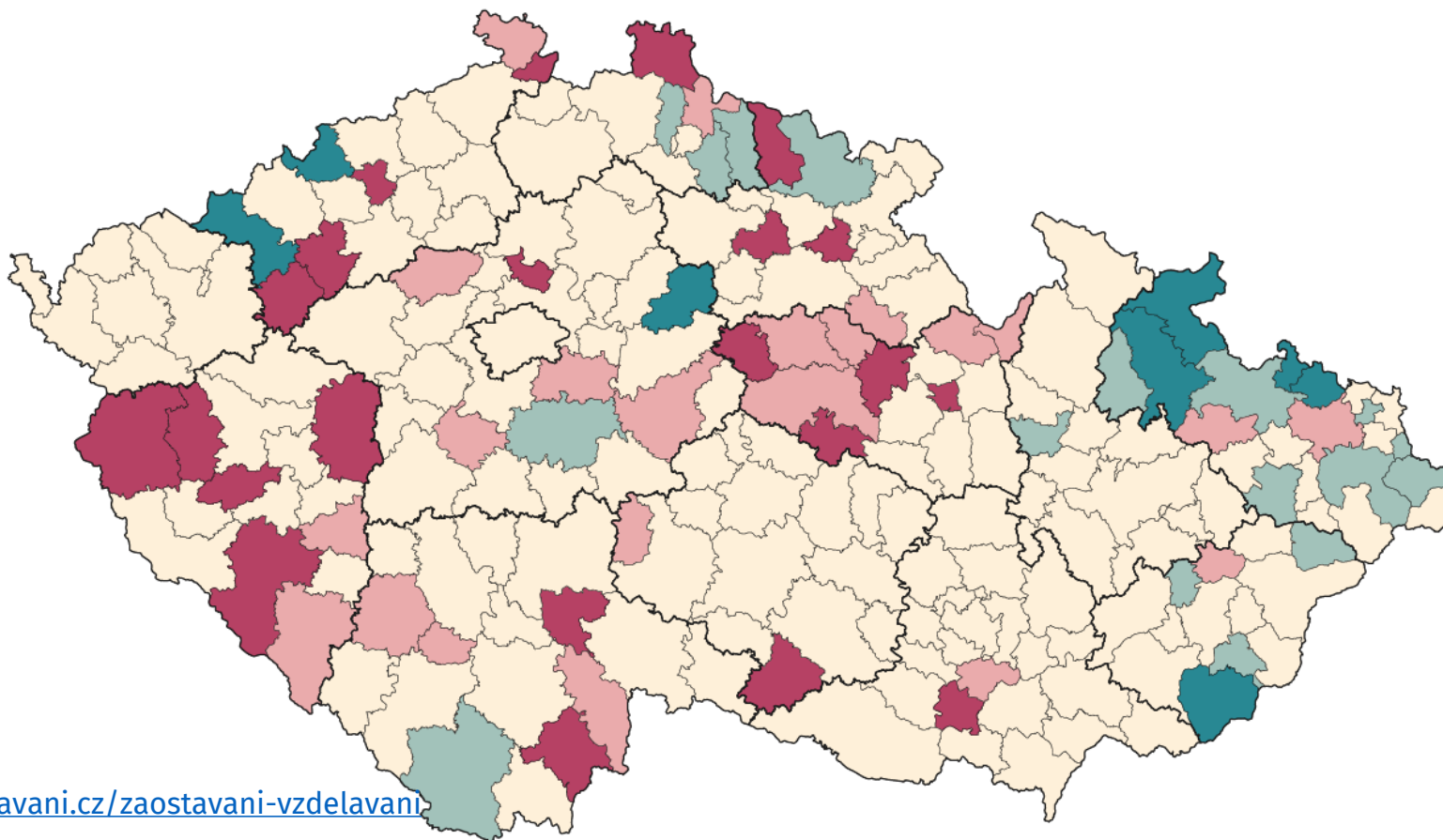
Regiony překonávající své soc. problémy (Mapavzdělávání.cz)

INDEX ZAOSTÁVÁNÍ VZDĚLÁVÁNÍ ZA SOCIÁLNÍ SITUACÍ

Rozsah vzdělávacích problémů vzhledem k sociální situaci v ORP

- výrazně vyšší,
než bychom očekávali
- vyšší
- odpovídá
- menší
- výrazně menší,
než bychom očekávali

Desegregace.cz

Situace se liší, předpoklady a podmínky kvalitního řešení jsou stejné

- * Míra sociálního rozdělení a chudoby se v místech (obcích a městech) liší (Ústí nad Labem versus Praha 3, Ostrava-Přívoz versus Kutná Hora, Krupka versus Tábor)
- * Způsoby segregace se liší lokálním kontextu a konsenzem (speciální školství X segregované běžné školství, obojí)
- * Příběhy řešení budou rozdílné, přesto jsou podmínky a předpoklady pro všechny stejné (viz dále)

Desegrace.cz jako sběr dobré praxe z různých území

Uspěť může každý žák, škola, obec, region....

- * Desegregace.cz přináší přes čtyřicet **konkrétních intervencí, které zkvalitňují vzdělávání, aby ve škole mohl uspět kdokoliv**, nezávisle na socioekonomických podmínkách.
- * **40 zahraničních a českých studií, dvě desítky metodických materiálů, zpětná vazba od 18 expertek, ale hlavně z 15 rozhovorů s místními aktéry.**

Čtyři základní předpoklady úspěchu vzdělávání vyloučených (potřebných) dětí

Uspěť může každý...

Předpoklad	Popis	Aktéři
1. Leadership	přesvědčení o správnosti sdílení, dlouhodobý pozitivní dopad pro všechny, nekvalitnější vzdělávání pro všechny děti	politické vedení města, vedoucí úředníci, ředitelé škol či alespoň vedení organizací terénní sociální práce
2. Koordinace a společná řešení	cílem koordinace je strategické řízení kapacit, které zachycují rizika vzdělávacího neúspěchu dětí a vyloučených rodin či celých komunit	zřizovatelé škol, školy a školská zařízení, aktéři sociální práce, služeb či dalších organizací (neziskové organizace, OSPOD, úřad práce, policie atd.)
3. Kapacity pro práci s dětmi, rodinami a komunitami	účast v předškolním vzdělávání (získání důvěry pro vzdělávání), práce s žáky v rámci školního i mimoškolního vzdělávání (doučování, kroužky, volnočasové aktivity), práce v rodinách s nestabilním prostředím, stabilita bydlení, prevence oddlužení a další podpora	viz výše
4. Kvalitní pedagogická práce MŠ, ZŠ, mimoškol.	zajištění kvality činností škol, připravenost na vzdělávání sociálně vyloučených dětí (včetně kompletní personální podpory – asistenti, spec. ped. soc. ped. atd.), vysoká kvalita služeb mimoškolního, dalšího neformálního a především nízkoprahového (tj. dostupného) vzdělávání.	školy, školská zařízení, neziskové organizace

1. krok k úspěchu vzdělávání vyloučených (potřebných) dětí

Sdílejte vizi efektivnosti desegregace, zmapujte a rovnoměrně rozdělte vyloučené děti do všech škol

- * Sdílená vize o efektivnosti desegregace - kritické množství aktérů. Cílem je, aby byla realizace kroků udržitelná.
- * Mapování počtu vyloučených dětí a žáků v MŠ a ZŠ, nastavení spádovosti škol (ulice, vchody).
- * Průběžné mapování situace a úprava nastavení spádových obvodů škol.
- * V případě nenaplnění některé ze segregovaných škol – její zrušení či její úplná obnova.
- * Nenechat vše pouze na vzdělávání – klíčová politika bydlení, sociální politika, exekuce atd.

Zkušenosti a dobrá praxe především Krnov, Ostrava-Poruba, Velké Hamry.

2. krok k úspěchu vzdělávání vyloučených (potřebných) dětí

Setkávejte se a připravte školy na vzdělávání vyloučených dětí

- * Strategická skupina, která bude zaměřena na mapování a řešení všech aktivit spojených s rozdělením vyloučených dětí.
- * Lídr – řízení, realizace opatření, monitoring problémů a vyjednávání řešení.
- * Strategický plán pro školy, který je provede a připraví na vzdělávání vyloučených dětí - různé typy intervencí k úspěšné desegregaci – viz dále.
- Podpora nekonkurenční kultury a spolupráce škol.

Zkušenosti a dobrá praxe především Krnov a Ostrava-Poruba.

3. krok k úspěchu vzdělávání vyloučených (potřebných) dětí

Zajistěte doučování, volnočasové aktivity pro děti i terénní práci s rodinami

- * Doučování vyloučených dětí především ve školách, popř. v klubech či v rodinách. **(např. Krnov)**
- * Široké aktivity mimoškolního vzdělávání pro všechny děti (hudba, tanec, sport či další zájmové aktivity) opět hlavně ve školách.
- * Předškolní centra, kluby či dětské skupiny pro děti a rodiče před nástupem do MŠ a zjistěte jejich účast v předškolním vzdělávání. **(např. Moravská Ostrava a Přívoz)**
- * Setkávání k připravovaným či už realizovaným proinkluzivním opatřením na škole a jejich významu pro všechny rodiče. **(např. Ostrava Poruba)**

4. krok k úspěchu vzdělávání vyloučených (potřebných) dětí

Podpořte kvalitní pedagogickou práci škol

- * Podpora kvalitní pedagogické práce škol, a to za pomoci inkluzivní vize, cílů a širokého vymezení činností kvalitní školy a ověřených programů (Kvalitní škola od ČŠI, Pyramida kvalitní – inkluzivní školy atd.).
- * Výběr a hodnocení ředitelů s důrazem na inkluzivní fungování školy.
- * Profesní rozvoj a další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti inkluzivního vzdělávání.
- * Hladký přechod a spolupráce při přechodu z MŠ do ZŠ.
- * Bezplatné obědy, adaptační kurzy, pomůcky, exkurze a výlety pro děti, které si je nemohou dovolit.
- * Spolupráce mezi školami doma i v zahraničí (**Ostrava-Přivoz**).
- * Kvalitní kariérové vzdělávání a aspirace dětí již od předškolního vzdělávání.

5. krok k úspěchu vzdělávání vyloučených (potřebných) dětí

Zajistěte plnou personální podporu mateřských a základních škol

- * Funkční školní poradenské pracoviště na každé mateřské a základní škole.
- * Plné personální obsazení: **výchovný poradce, školní metodik prevence, speciální pedagog, psycholog a sociálních pedagog, asistenti pedagoga a školní asistenti.**

Mezi malými školami je pozice možné sdílet.

- * Spolupráce poradenských pracovníků s dalšími podpůrnými aktéry: ŠPZ, střediskem výchovné péče, dětskými lékaři (pedopsychiatr, psycholog, pediatr, neurolog apod.), soudy, státním zastupitelstvím, Policií ČR a městskou policií, OSPOD a odbory sociální péče, NNO (SAS, nízkoprahy) i a dalšími aktéry.
- * **Metodické vedení školních poradenských pracovišť a dbejte na další vzdělávání podpůrných pracovníků napříč školami.**

Katalog intervencí: desegregace.cz

Katalog obsahuje všechny identifikované intervence, které mohou vést k úspěchu v desegregaci a je tedy vhodným zdrojem pro přípravu strategie v území.

Katalog není shrnutím kroků vedoucích k desegregaci, pro takové shrnutí si přečtěte [Kroky k desegregaci](#).

Filtrujte intervence dle kategorie

Všechny kategorie 45 intervencí

● Systemová opatření na místní úrovni 13 intervencí

● Mimoškolní podpora dětí a žáků 7 intervencí

● Pomoc rodičům 5 intervencí

● Kvalitní pedagogická práce škol 15 intervencí

● Personální podpora škol 5 intervencí

Další filtry

Úroveň vzdělávání

Všechny úrovně ▼

Realizující aktér

Všichni aktéři ▼

Důležitost

Klíčové i podpůrné ▼

Zobrazeno všech 45 intervencí

Katalog intervencí: desegregace.cz

Systémová opatření na místní úrovni	Kvalitní pedagogická práce škol	Personální podpora škol	Mimoškolní podpora dětí a žáků	Pomoc rodičům
Kvalitní předškolní vzdělávání a podpora účasti v něm	Funkční školní poradenské pracoviště	Asistent pedagoga	Doučování žáků základních škol ohrožených školním neúspěchem přímo ve škole	Aktivní vyhledávání a oslovování rodin dětí k účasti v předškolním vzdělávání
Příprava strategie k úspěšné desegregaci a vymezení její implementace	Hrazené stravování a úhrada dalších nákladů spojených se vzděláváním v MŠ a v ZŠ	Školní psycholog	Školní družina, klub či kroužky přímo v ZŠ dostupné všem žákům	Poradenství a podpora rodičů při jednání se zástupci vzdělávacích institucí, sociálních a zdravotních služeb
Proměny spádových oblastí za účelem desegregace romských škol a udržování rovnoměrného rozdělení romských žáků ve školách a třídách	Profesní rozvoj a další vzdělávání pedagogických pracovníků	Sociální pedagog	Doučování žáků v rodinách	Terénní pracovníci sociálních služeb zaměřených na vyloučené rodiny s dětmi
Propojení opatření ve vzdělávání s oblastí sociální podpory rodiny	Proměna školní kultury na inkluzivní	Speciální pedagog	Doučování žáků základních škol v klubech či organizacích mimo samotné školy	Doprovázení rodičů u zápisu pracovníkem NNO proti diskriminaci
Rušení romských škol a zabránění vzniku nových segregovaných škol	Sdílení zkušeností pedagogů	Školní asistent	Nizkoprahové mimoškolní aktivity (klub, kroužky) dostupné všem žákům	Informační setkání pro rodiče k proinkluzivním opatřením na škole
Výběr a hodnocení ředitelů s důrazem na inkluzivní fungování školy	Spolupráce MŠ a ZŠ při nástupu do ZŠ		Předškolní centra/kluby či dětské skupiny pro děti a rodiče	
Koordinátor inkluze pro město	Spolupráce školy a školského poradenského zařízení		Vzdělávací a další mimoškolní aktivity o víkendech či prázdninách	
Metodik školních poradenských pracovišť	Vymezení vize a strategie školy a proměna školního vzdělávacího programu			
Propojení opatření ve vzdělávání s problematikou exekucí rodičů	Adaptační kurzy pro všechny žáky ZŠ			
Propojení opatření ve vzdělávání s problémem bytové nouze rodiny	Aktivity kariérového poradenství a vzdělávání			
Semináře, debaty, osvětové aktivity, poradenství v otázce vzdělávání v území	Koordinátor inkluze ve škole			
Spolupráce s ČŠI pro podporu vzdělávání romských žáků	Školní výlety a exkurze dostupné pro socioekonomicky slabší žáky			
Strategické setkávání místních aktérů za účelem podpory vzdělávání žáků	Studijní cesty/stáže do zahraničí (Evropa) s cílem seznámit se s ověřenými postupy			
	Vytvoření či podpora žákovské samosprávy integrující všechny žáky			
	Zařazení romské kultury do kurikula			

Příklady katalogu: Doučování žáků základních škol ohrožených školním neúspěchem přímo ve škole

Popis intervence

- * „Tato intervence staví na vytipování a doučování žáků 1. a 2. stupně, kterým hrozí školní neúspěch. Tomu se snaží předcházet a snižuje tak pravděpodobnost předčasného odchodu ze vzdělávání.....“

Kde hledat inspiraci?

- * „Zkušenosti s doučováním přímo ve školách nabízí např. základní školy ve městě Krnov.....“

Na co si dát pozor?

- * „Ideální je zajištění doučování pedagogy, kteří děti učí ve škole. Cílem by však nemělo být žáky přetěžovat i s ohledem na celodenní výuku....“

Výzkumná verifikace

- * „Studie ve Velké Británii říkají, že 85 % škol pokoušejících se o integraci romských žáků volí tuto strategii a v 16 % případů ji hodnotí jako nejefektivnější metodu.“

Citace

- * *„My jsme původně klub doučovací udělali tak, že byl pro děti, které jsou v lokalitě, a věděli jsme, že nemáme šanci je dostat do školy. Ale výhledově jsem se rozhodl, že už nebudeme podporovat doučování mimo školu, ale chceme ho dostat právě do školy.....“*

Vše z

www.desegregace.cz